

Ба Шурои диссертатсионии 6D. КОА-004
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон,
734025, ш.Душанбе, хиёбони Буни Ҳисорак

ТАҚРИЗ

Ба диссертасияи Мухаков Манучехр Амирхонович дар мавзуи “Муқаммалгардонии механизми иқтисодии байналмилалишавии бозори хизматрасонихои таҳсилотӣ олӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”, барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси - 08.00.13 - Иқтисодиёти ҷаҳонӣ пешбинӣ гардидааст

Муҳиммияти мавзуи диссертасия. Дар низоми ҷаҳонии маориф робитаи мақомоти давлатӣ ва ҷомеа ҳамарӯза сурат мегирад, аз ҷумла «низоми маориф», ки муассисаи дастаҷамъӣ мебошад, субъектҳои фаъоли ҷомеаи шаҳрвандии қишварро тайёр мекунад. Ҳукумати ҷумҳурий ба ҳалли муаммоҳое, ки бо некуаҳволии иқтисодӣ ва иҷтимоии мардуми Тоҷикистон алоқаманданд, диққати маҳсус медиҳад. Дар шароити муосири иқтисодиёт навсозии системаи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар як қатор самтҳои афзалиятнок вазифаҳои маориф, маърифат ва тарбияро ба миён мегузорад. Механизмҳои мавҷудаи байналмилалишавии бозори хизматрасониҳои таҳсилотӣ дар шароити иқтисоди нав танҳо ба қисман навсозии он оварда мерасонанд, аз ҷумла, онҳо умуман анъанавӣ боқӣ мемонанд. Бинобар ин, такмил додани моделҳои рушди бозори хизматрасониҳои таҳсилотӣ, ки дар айни замон ба низоми табодули дониш тавассути ҳаракати академии донишҷӯён ва омӯзгорон асос ёфтаанд, зарур аст, ки масъалаи рушди содирот ва воридоти маҳсулоти таҳсилотиро ба миён мегузорад.

Моделҳои муосири рушди бозори хизматрасониҳои таҳсилотӣ ба низоми мубодилаи дониш тариқи таҳарруки омӯзишии донишҷӯён ва устодон асос мегирад, ки масъалаи рушди содирот ва воридоти хизматрасониҳои таҳсилотиро дар қишвар ба миён мегузорад. Аз ин рӯ, баланд бардоштани иқтидори муассисаҳои таҳсилоти олии қишвар ба муқаммалгардонии ҳайати кадрии онҳо, болоравии самаранокии низоми идоракунии сифати на танҳо хизматрасониҳои таҳсилотии пешниҳодшаванда, балки хизматрасониҳои вобастаи таҳсилот, рушди ҳамкориҳои байналмилалий бо муассисаҳои таҳсилоти олии пешсафи ҷаҳон ва ғайра асос мегирад.

Аз ин лиҳоз, муқаммалгардонии механизми иқтисодии байналмилалишавии бозори хизматрасониҳои таҳсилотӣ дар Ҷумҳурии

Тоҷикистон бо дар назардошти тамоюлҳои ба вуқуъоянда ҷузъи муҳими сиёсати омодакуни кадрҳо дар Ҷумҳури Тоҷикистон буда, таъминсозии рақобатпазирии муассисаҳои олии кишвар мебошад. Ҳамаи ин муҳиму мубрам будани мавзуи илмӣ-таҳқиқотиро муайян менамояд.

Дараҷаи асоснокии дастовардҳои илми ва хulosаву пешниҳодҳо дар диссертатсия

Муаллиф ҳамчун ҳадафи тадқиқот таҳияи тавсияҳои аз ҷиҳати илмӣ асосноки назариявӣ, методӣ ва амалиро оид ба мукаммалгардонии механизми иқтисодии байналмилалишавии бозори хизматрасониҳои таҳсилотӣ дар Ҷумҳури Тоҷикистон муайян кардааст. Воқеяти чунин гузоштани ҳадафҳо бо имкони ҷалби ҷомеа, аз ҷумла ҷонибҳои манфиатдор ба мушкилоти муассисаҳои таълимӣ, мутобиқ кардани онҳо ба ҳаёти воқеӣ тавассути такмили низоми идоракунии рушди хизматрасонии таълимии муассисаҳои таълимӣ муайян карда мешавад.

Дар диссертатсия асоснокии хulosаву пешниҳодҳо ва сатҳи илмият аз он шаҳодат медиҳад, ки муаллиф асарҳои бунёдии олимони иқтисодии ватаниву хориҷиро дар самти мукаммалгардонии механизми иқтисодии байналмилалишавии бозори хизматрасониҳои таҳсилотӣ дар Ҷумҳури Тоҷикистонн моҳирона истифода бурдааст.

Дар раванди иҷрои диссертатсия аз ҷониби муаллиф усулҳои таҳқиқотии дақиқӣ, маҳсусан, дарки илмӣ, гурӯҳбандӣ, баҳодиҳии экспертии сифат, баҳодиҳии миқдорӣ, таҳлили қиёсӣ ва синтез, амсиласозии математикӣ бо истифодабарии барномаҳои компьютерӣ барои тартибиҳии пешгӯиҳо бо таври васеъ истифода шудаанд.

Заминаи иттилоотии тадқиқоти илмиро дастурҳо, баромадҳо ва Паёмҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳури Тоҷикистон, маводҳои Агентии омори назди Президенти Ҷумҳури Тоҷикистон, Вазорати маориф ва илми Ҷумҳури Тоҷикистон, Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳури Тоҷикистон, Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳури Тоҷикистон, ҳамчунин барномаҳои дигари давлатӣ, маҳаллӣ ва соҳавӣ оид ба ташаккул ва рушди бозори хизматрасониҳои таҳсилотӣ истифода бурда шудаанд.

Аз рӯи тадқиқот маълум мегардад, ки муаллиф дойр ба мавзуи тадқиқот сарчашмаҳои илмиро хеле моҳирона истифода бурда, мустақилона далелҳои омориро вобаста бо мақсади тадқиқот ҷамъ оварда, коркард ва таҳлил намудааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия

Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулосаю пешниҳодҳо ва рӯйхати адабиёт иборат аст. Матни диссертатсия дар 175 саҳифаи компьютерӣ чоп карда шуда, дорои 17 ҷадвал ва 5 расм мебошад

Дар боби якум «**Асосҳои назариявии байналмилишавии бозори хизматрасониҳои таҳсилотӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ**» асосҳои назариявии шарҳи мағҳуми байналмилишавии бозори хизматрасониҳои таҳсилотӣ баррасӣ гардида, усулҳои танзими содироти хизматрасониҳои таҳсилотӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ таҳқиқ ва таҷрибаи хориҷии байналмилишавии хизматрасониҳои таҳсилотӣ мавриди таҳлил қарор дода шудааст.

Дар боби дуюм “**Вазъи мусоир ва тамоюли байналмилишавии бозори хизматрасониҳои таҳсилотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон**” ҳусусиятҳои умумии рушди бозори хизматрасониҳои таҳсилотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ошкор карда шуда, динамикаи тағйирёбии андозаи савдои берунаи хизматрасониҳои таҳсилотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон арзёбӣ карда шудааст.

Ба ақидаи муаллиф, мушкилоти интегратсияи таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба фазои таҳсилоти байналмилаӣ бештар бо қобилияти риояи меъёрҳо ё стандартҳои дар ҷаҳон ташаккулёфта муайян карда мешавад. Ин боз ҳам барои он муҳим аст, ки макотиби олии ватаний аз рӯйи бисёр меъёрҳо аз ҳамтоҳои хориҷии худ ақиб мондаанд. Ҳамзамон, дар сатҳи маъмурикунонии раванди таҳсилот ва мазмуни сифати он дар кишварҳои ИДМ як қатор монеаҳое мавҷуданд, ки дараҷаи таҳарруқ ва имкониятҳои рушди захираҳои инсониро коҳиш медиҳанд. Ҳамин тарик, зарурати ислоҳоти низоми илм ва маориф дар маҷмуъ дар кишварҳои ИДМ барои фароҳам овардани фазои ягонаи илмӣ ва таҳсилотӣ ба миён омадааст.

Дар диссертатсия аз тарафи муаллиф роҳҳои баланд бардоштани рақобатпазирии муассисаҳои олии мамлакат зимни пешниҳоди хизматрасониҳои таҳсилотӣ ба бозори ҷаҳонӣ манзур карда шудаанд.

Дар боби сеюм “**Самтҳои стратегии байналмилишавии бозори хизматрасониҳои таҳсилотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон**” самтҳои асосии байналмилашавии бозори хизматрасониҳои таҳсилотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шуда, роҳҳои баланд бардоштани рақобатпазирии макотиби олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бозори ҷаҳонии хизматрасониҳои таҳсилотӣ пешниҳод ва механизми иқтисодӣ-ташқилии дастгирии давлатии раванди байналмилишавии фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон зимни содирсозии хизматрасониҳои таҳсилотӣ ба хориҷа таҳия карда шудааст.

Дар хулоса натицаҳои асосии илмии таҳқиқот, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии онҳо ифода ефтаанд.

Дараҷаи навғонии натицаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуқтаҳои илмие, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд:

Дастовардҳои илмии нисбатан муҳиме, ки муаллиф мустақиман ба онҳо ноил гардидааст ва онҳоро ба ҳимоя пешниҳод кардааст, аз нуқтаҳои зерин иборатанд:

-моҳият ва хусусиятҳои байналмилалишавии бозори хизматрасониҳои таҳсилотӣ ҳамчун раванди объективии ҳамгирии муассисаҳои таҳсилоти олий бо муҳити таълимии ҷаҳонӣ дақиқ карда шудаанд;

-усулҳои танзими содироти хизматрасониҳои таҳсилотӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ дақиқ карда шуда, нақши давлат дар раванди таҳқими байналмилалишавии бозори хизматрасониҳои таҳсилотӣ ошкор карда шудааст;

-вазъи муосир ва тамоюли байналмилалишавии бозори хизматрасониҳои таҳсилотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон арзёбӣ карда шуда, муҳолифатҳо дар ин самт ошкор карда шудаанд

-хусусиятҳои хоси рушди тиҷорати ҳориҷии хизматрасониҳои таҳсилотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мушкилот дар самти муҳочириати таҳсилотӣ ошкор карда шудааст

-самтҳои стратегии байналмилалишавии фаъолияти пешниҳодкунандагони хизматрасониҳои таҳсилоти олий дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити гузараш ба иқтисодиёти донишбунёд асоснок карда шудаанд

-роҳҳои мукаммалгардонии механизми иқтисодии байналмилалишавии бозори хизматрасониҳои таҳсилоти олий дар асоси тақвияти аз ҷониби давлат дастгирӣ ёфтани раванди байналмилалишавии фаъолияти макотиби олии қишвар пешниҳод карда шудааст.

Асоснокӣ ва мультамад будани хулосаҳо ва тавсияҳое, ки дар диссертатсия зикр гардидаанд. Диссертант қайд намудааст, ки фаъолияти байналмилалӣ имкониятҳои диверсификатсияи манбаъҳои маблағгузории донишгоҳҳоро, аз ҷумла тавассути сармоягузориҳои ҳориҷӣ, фандрайзинг, грантҳои фондҳои байналмилалӣ, иштирок дар барномаҳои байналмилалӣ, интиқоли технологияҳои байналмилалӣ ва тиҷоратиқунонии натицаҳои таҳқиқот васеъ менамояд. Ҳамин тавр, воситаи навтарини маблағгузории таҳқиқот ва лоиҳаҳо фандрайзингӣ ҳамчун як системаи мураккаби тадбирҳо фаҳмида мешавад, ки ҷустуҷӯи

захираҳои молиявӣ ва моддиро барои татбиқи лоиҳаҳои ғайритичоратӣ дар назар дорад. Фаъолияти байналмилалӣ ба паҳн намудани таҷрибаи пешқадами донишгоҳҳои кишварҳои пешрафта мусоидат намуда, шароит фароҳам меорад, ки имкониятҳои он дар баланд бардоштани самаранокии як муассисаи таълимии муайян арзёбӣ ва пешгӯй гардад, инчунин таҷрибаи мусбӣ дар амалияи кор мутобиқ ва ҷорӣ карда шавад, ки ин рақобатпазирии донишгоҳро дар сатҳи миллӣ баланд мебардорад. Ғайр аз ин, ҳар як муассиса нақшаҳои таълимии худро таҳия мекунад. Афзалияти асосии он бояд ба тағири сомти тамоюл ба ҳусусияти инноватсионии фаъолият оид ба тайёр кардани мутахassisон равона карда шавад. (сах.36.)

Гайр аз ин, рушди содироти хизматрасониҳои таҳсилотӣ минтақаи маҳсуси таваҷҷуҳӣ давлат дар сиёсати худ дар бахши маориф ба шумор меравад, ки метавонад дар беҳтарсозии таҳсилоти байналмилалӣ, гирифтани манфиатҳои зеҳнӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва иқтисодӣ ҳангоми баромадан ба бозори ҳориҷӣ мусоидат намояд. Ҳамин тариқ, тавсеаи содироти хизматрасониҳои таҳсилотӣ тавассути фаъолияти фаъоли худи донишгоҳҳо бо дастгирии мақсадноки сиёсӣ, қонунгузорӣ, молиявӣ, иттилоотӣ ва ташкилии давлатӣ таъмин карда мешавад.(сах.51)

Дар баробари ин муаллиф ба чунин ҳулоса омадааст, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ба барномаҳои васеи ҳамоҳангшуда дар соҳаи содироти таҳсилоти олий ниёз дорад. Дар акси ҳол, дар шароити рақобати шадиди байналмилалӣ, кишвар ҳатари аз як замон содиркунандай бузурги ҳадамоти таҳсилотӣ ба воридкунанда табдил шуданро дорад. Вобаста ба масъалаи интихоби стратегияи мушаҳҳаси содироти муассисаҳои таълимии ватанӣ, бояд бо дар назардошти ҳифзи манфиатҳои миллӣ, пешбуруди сиёсати давлатӣ, ки ба таъмини содироти таҳсилоти олий равона карда шудааст, ба роҳ монда шавад. Сабаби асосии ба амал омадани чунин вазъ дар содироти хизматрасониҳои таҳсилотӣ набудани дарк дар ҳама сатҳҳо (ва пеш аз ҳама, дар сатҳи давлатӣ) дар бораи аҳамияти азими иқтисодӣ ва геополитикии содироти хидматрасонӣ дар маҷмӯъ барои тамоми кишвар, мавҷуд набудани барномаи мақсадноки давлатии содироти хизматрасониҳои таҳсилотӣ, ҳамоҳангсозии возеҳи амали ҳамаи субъектҳои асосӣ дар сатҳи давлатӣ мебошад. Андешае мавҷуд аст, ки ин танҳо барои донишгоҳҳо зарур аст ва мувофиқан худи донишгоҳҳо бояд ин масъаларо ҳал намоянд.(сах.73)

Илова бар ин аз тарафи унвонҷӯ қайд гардидааст, ки ба афзоиши рақобатпазирии низоми таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бозори ҷаҳонии таҳсилот ва аз ин рӯ мусоидат ба содироти

хидматрасонии таҳсилотӣ монеаҳое ба монанди механизмҳои номукаммали таъмини муҳоҷирати таҳсилотӣ; шумораи ками квотаҳои давлатӣ барои таълими донишҷӯёни хориҷӣ ва механизми номуайян барои тақсимоти онҳо; бартарияти забони тоҷикӣ дар раванди таълим ва набудани шумораи зиёди барномаҳо бо забонҳои хориҷӣ; номукаммалии заминаи ҳуқуқӣ дар бораи ҳуқуқҳои шаҳрвандони хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, маҳдудиятҳо барои кор ҳангоми таҳсил; мушкилиҳои дорои ҳусусияти байни миллатҳо ҳалал мерасонанд. (саҳ.102)

Собит карда шудааст, ки рушди содироти таҳсилот яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатӣ ба ҳисоб меравад. Вазифаҳои гузошташуда бидуни дастгирии давлатӣ ғайриимкон аст, ки аз фароҳам овардани шароити мусоид барои рушди он дар сатҳи миллӣ (низоми дастгирӣ ва рушди содироти маориф) ва байнидавлатӣ (дар доираи ҳамкорӣ бо кишварҳои хориҷӣ, иштирок дар ассотсиатсияҳои ҳамгирои минтақавӣ, созмонҳои байналмилалӣ ва форумҳо) иборат мебошад. (саҳ.147)

Чоп намудани таълифоти натиҷаҳои диссертатсия дар матбуоти илмӣ. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар 6 мақолаи илмӣ, ки 3,25 ҷ.ч., ташкил медиҳад, аз ҷумла, 3 мақола дар маҷалаҳои илмии тавсияшудаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр гардидааст.

Мутобиқати диссертатсия ба ихтисосҳо ва самтҳои илм, ки аз рӯйи онҳо диссертатсия ба пешниҳод шудааст. Дастовардҳои илмии дар диссертатсия дарҷгардида, ба талаботи шиносномаи таҳқиқоти илми ихтисоси 08.00.13 – Иқтисодӣ эти ҷаҳонӣ ба бандҳои 1. Ҳоҷагии умумиҷаҳонӣ, соҳтори он, қонуниятҳо ва тамоюлҳои муосири инкишоф он. 4. Интернатсионализатсияи ҳаёти ҳоҷагидорӣ. Ҷаҳонишавии фаъолияти иқтисодӣ, омилҳо, марҳилаҳо, самтҳо ва шаклҳои он. Баҳамтаъсиррасонии ҳамгирои минтақавӣ ва ҷаҳонишавии иқтисодӣ. 17. Бозори ҷаҳонии молу ҳадамот: тамоюли инкишоф, соҳтори соҳавӣ ва ширкатӣ. Ташкил ва техникаи тиҷорати байналхалқӣ. 18. Стратегияҳои муосири бозорӣ ва нақши онҳо дар инкишофи мубодилаи байналхалқӣ. Ҷанбаҳои методии рақобатпазирии байналхалқӣ. Шакл ва усулҳои рақобат дар бахшҳои алоҳидай бозори ҷаҳонӣ. 28. Роҳҳо ва шаклҳои ҳамгирои Тоҷикистон ба низоми робитаҳои ҳоҷагии ҷаҳонӣ. Ҳусусиятҳои фаъолияти иқтисодии хориҷӣ дар сатҳи корхонаҳо, соҳаҳо ва минтақаҳо. 29. Иштироки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар тақсимоти байналмиллалии меҳнат. Ташаккул ва дурнамои инкишофи иқтидори содиротӣ ва эҳтиёҷоти воридотии иқтисодиёти Тоҷикистон.

Имкониятҳои беҳтарсозии маҳсусгардонии истеҳсолии байналмиллалии Тоҷикистон мутобиқат дорад.

Мутобиқати таҳассуси илмии шаҳсони довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ ба ихтиносе, ки онҳо ба он довталабанд. Таҳассуси Муҳаков Мануҷехр Амирхонович довталаби дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ ба ихтисоси 08.00.13 – Иқтисодиёти ҷаҳонӣ мутобиқат мекунад.

Бо андешаи мо дар баробари ҷанбаҳои мусбӣ, диссертатсияи тақризшаванда дорои як қатор қамбудию норасогиҳо мебошад, ки аз инҳо иборат аст:

1. Дар диссертатсия андешаҳои олимони хориҷӣ зиёд оварда шудаанд, бо вучуди он ки асарҳои онҳо ба шароити мо қобили қабул нест, дар ҳоле ки ба асарҳои олимони ватанӣ хеле кам таваҷҷӯҳ дода мешавад.

2. Муаллиф дар параграфи 1.1 мағҳуми «байналмилалишавӣ»-ро ҳамаҷониба хуб таҳлил мекунад. Аммо равиши худи муаллиф барои ифшои моҳияти он, ки аз равишҳои мавҷуда тағовут дорад, бетаъсир монд.

3. Омӯзиши маҷмӯи васеи маводи илмию амалӣ имкон медиҳад, ки дар муайян намудани самтҳои стратегии рушд ва такмили низоми маориф, ҳавасмандгардонии татбиқ ва оптимизатсияи онҳо нақши асосиро мақомоти давлатӣ дар сатҳҳои макро ва мезо-ро ташкил медиҳад. Муаллиф дараҷаи таъсири мақомоти давлатиро ба бозори хизматрасониҳои таҳсилоти ба таври пурра ошкор накардааст.

4. Дар саҳифаҳои 92-98-и рисола маълумотҳои ҷолиби воқеӣ оварда шудаанд, вале манбаъҳои онҳо дуруст нишон дода нашудаанд.

5. Дар рисола маводи баҳшида ба омӯзиши таҷрибаи хориҷӣ дарҷ гардидааст. Хуб мешуд, агар муаллиф таҷрибаи ягон кишвари хориҷиро дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон бештар қобили қабул аст нишон медод.

6. Таркиби кор дорои баъзе ғалатҳои грамматикӣ, техникӣ ва ороиши мебошад.

Бо ибрози чунин нуқтаи назар метавон гуфт, ки диссертатсияи Муҳаков Мануҷехр Амирхонович ба камбудиҳои номбар кардашуда нигоҳ накарда дар сатҳи зарурӣ омода карда шудааст ва аз ҷиҳати мазмун мутобиқи талаботҳои мавҷудбуда мебошад.

Умуман диссертатсия дар мавзӯи «Муқаммалгардонии механизми иқтисодии байналмилалишавии бозори хизматрасониҳои таҳсилотӣ олий дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади

илмҳои иқтисодӣ аз рӯи иҳтиёси - 08.00.13 - Иқтисодиёти ҷаҳонӣ ба талаботҳои муқарраршуда мутобиқ буда, муаллифи он Мухаков Манучехр Амирхонович сазовори дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ мебошад.

Муқарризи расмӣ,

Номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент
мудири кафедраи кори бонкӣ
МДТ «Донишгоҳи давлатии Ҳуҷанд

ба номи академик Б.Гафуров»

Хамидова С.Х.

Нишона: Ҷумҳурии Тоҷикистон, 735700 ш. Ҳуҷанд
гузаргоҳи Мавлонбеков 1 тел (992-3422) 65273, факс: (992-3422) 67518
E-mail: istambonu@mail.ru моб.: +992 927019755

Имзои номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент
мудири кафедраи кори бонкӣ
МДТ «Донишгоҳи давлатии Ҳуҷанд

ба номи академик Б.Гафуров»
Хамидова С.Х.-ро тасдиқ мекунам:

Сардори раёсати кадрҳо ва
корҳои маҳсуси МДТ “Донишгоҳи давлатии
Ҳуҷанд ба номи академик Б. Гафуров”

Наврӯзов Э.М.

